

Римските амфитеатри – хилядолетната кланица

Докато събирахме информация за тюлена монах, статията за който ще излезне в следващия брой на списание „БГ Наука“, бяхме много впечатлени от информацията за ролята на Рим в изчезването на доста видове животни от Средиземноморието. Избрахме един откъс, за да може и вие да придобиете, макар и бегла представа за това време.

Д-р Чавдар Черников

Откъс от: „Тюленът монах в античността“; „Monk Seals in Antiquity – The Mediterranean Monk Seal (Monachus monachus) in Ancient History and Literature“. William Johnson and David Lavigne, 1999

Превел: Димитра Лефтерова

„**З**а вид дълго презиран и хулен е било вероятно неизбежно да бъде подложен на нараняванията и публичното измъчване на римския цирк и амфитеатър. Много повече от всеки друг фактор, тази икона на римската култура недвусмислено показва преобладаващите човешки нагласи към природата и животните, начина по който цивилизацията експлоатира природните ресурси.

Цирковете и амфитеатрите са били построени на територията на цялата Им-

перия, като много от тях са били проект за домашни любимци на отделни императори, като Юлий Цезаровия Циркус Максимус, Циркът на Калигула и Колизеума на Веспасиан, който в онези дни е бил част от модерния туристически маршрут и е засенчвал със своята кървава позорна слава. От дълбоко психологическо ниво, цирковите битки на животни (venationes), олицетворяват безмислената показност на римляните за надмощие над природата. Нуждата да се консумира

това в символна форма и да се задоволява публичната жажда за забавление и ескапизъм, води до все по-жестоки и кръвопролитни представления. Тестовите на издръжливостта и уменията на атлетите, състезанията с колесници, наследени от хиподрумите на древна Гърция, даващи път на гладиаторските състезания, борбите с животни и накрая цялостната касапница на хора и животни под прикритието на „лов“ и „спорт“. Яростта на тълпата, изискваща повече, изискване, което дори и за императора – бог е било безрасъдно да откаже. При Нерон, през 1 – ви век н.е, дори измъчванията на християните стават звездна атракция в Цирка на Калигула във Ватикана, но

все по – растящата нужда за атракции трудно е била задоволявана. Касапницата в римските циркове и амфитеатри се разгръща за 600 години и е ярко отражение не само на римското високомерие, но също така морален упадък, който в крайна сметка поставя могъщия Рим на колене. „Огромен брой животни“, отбелязва историка Н.Н. Scullard, такива „като слонове, лъвове, тигри, леопарди, пантери и хипопотами, които трябва да се натоварят на кораб към Рим, за да задоволят римската жестокост, дават подем на широкомащабна търговия с диви животни“. (Scullard,1972). Но дори и за сегашните стандарти, това е било експлоатация в астрономически мащаб и

е можело дори да се запознаят римляните с концепцията за изчезването на видовете. Горите и планинските склонове на Средиземноморието са осигурявали хабитат на голямо разнообразие от животни и така са давали богат източник на материал за цирковите търговци на животни. Мечки, глигани, коне, бизони, благородни елени, елени лопатарии, сърни, са бродели в тези относително девствени места. Сред хищните видове са били : лъвовете, леопарди, рисове, хиени и вълци. Отвъд морето, тревистите земи на Северна Африка са били дом на слонове, носорози, зебри и антилопи; хипопотами и крокодили са били обичайна гледка за Нил. Огромен организационен апарат е бил установен за улов и транспорт на такива животни, така че да се поддържат Имперските амфитеатри добре зарадени с жертви. Мощни частни синдикати са доминирали над това високодоходно занимание

и за утоляване на страстта за кръвави игри, консумирана от обикновенни хора и императори, животинските стада са умело доставяни от армията. Улавяни с капани и мрежи, животните били след това прекарвани по дългия маршрут на доставките, трудно пътешествие, водещо до тяхното окончателно изтезание и смърт на арената. Безброй много животни са загивали по време на улова и транспорта, с което крайния брой на унищожените животни се повиша. Местните жители на градовете и селата, където е минавал конвоя са били принуждавани да хранят и гледат животните. Тези животни, които са оцелявали от изтощителното пътешествие са били зареждани в претъпкани менажерии, такива като Пренестине Гейт извън Рим, която е обслужвала Колизеума. Тези животни, които са подготвяни за предстоящото клане са събирани в огромни подземия, намиращи се под арената на ам-

фитеатъра. Когато е идвал редът им са издигани на арената върху кръгла механична площадка с врати, които са пропускали изплашените и обезумели от кипящата тълпа животни.

Военни победи и религиозни празници са празнувани като една кървава оргия на арените, което само по себе си говори за колективната психоза, обхванала Империята. През 55 г. преди н.е, на откриването на Големия Амфитеатър на Помпей в Рим, търговци предлагат 500 лъва, 410 леопарда и 17 слона. Подобно, на освещаването на Колизеума от Тит през 80 г от н.е., 9000 диви животни са избити като жертвоприношение в спектакъл продължил стотици дни. В друг случай, за да се отпразнува военен триумф, 11 000 животни са избити. Записано е, че император Комод през 2-ри век н.е е убивал слонове, хипопотами, тигри, мечки и лъвовете със своите собствени ръце в Колизеума. В рамките на един ден се казва, че той е убил 100 мечки, а в друг следобеден спорт е унищожил, с помощта на различни оръжия, 100 лъва, които той бил заповядал да освободят срещу него. На един голям фестивал, отбелязва цирковия историк Мариън Мъри, са убити толкова животни, колкото биха били достатъчни да се заредят всички зоопаркове в Европа.

За постигане на престиж е станало модерно за богатите и известните да държат своя собствена менажерия от екзотични видове животни. Няколко видни фигури са били известни с показността си на близо град от лъвовете, тигри или елени, теглещи колесници-

те им. Октавиан Август по време на своето относително кратко петнадесет годишно царуване като император, колекционира повече от 3500 животни, включително 420 тренирани тигри, 280 лъва, 600 африкански леопарда, гепарда и първия хипопотам, който е бил виждан в Рим. Императорът, който е носел амулет от тюлен монах, за да се предпазва от светкавици, също така се казва, че е отглеждал тюлени монаси като домашни любимци, въпреки че това не е доказано. По привидно безвреден начин тюлените монаси забавлявали тълпата. Плиний Стари отбелязва покорността и интелигентността на тези животни, както и тяхната способност да правят трикове на своята публика. Докато някой видове, пише той, остават необучаеми, животни като слонове, лъвовете и тюлени могат да бъдат опитомявани. Като резултат от тяхното обучение, пише той в следваща глава, морските телета могат „да бъдат научени да поздравяват публиката с глас и в същото време да се поклонят, а когато биват повикани по име, да отговорят със груб рев”. Вероятно тюленът монах е забавлявал публиката при много от тези кървави демонстрации на величието на Рим, можем само да гадаем за брой на животните намерили смъртта си на пясъчния под на пълните арени. Битките до смърт между животните са били особен спектакъл сред атракции на цирка и по типично римска мода, това също е провеждано в огромен мащаб. Антилопи са принуждавани да се хаят една друга до смърт, а лъвовете и носорози са се атакували един друг. Едва

ли и тюленът монах е избегнал подобна жестокост. С нарастваща лиричност, след един такъв ден в цирка, посетен може би между 50-60 г. н.е, поета Тит Калпурний Сикул показва своята смаяност и удивление от екзотичните зверове, които се появяват от избите под арената.: „ Не само, че видях морското чудовище от гората: морското теле, видях то да се изправя срещу мечки и да се бие с тях..” Около 1000 години по – късно, Опиан без съмнение свободен от поетични задръжки, описва друга битка между тюлен и мечка. Откровено впечатлен от жестокостта на хищническите инстинкти на морския звяр в сравнение със своя сухоземен противник, той пише:” Пред страховития поглед на тюлена, мечката потрепери и когато го срещна в битка, тя бързо беше победена.” По нареждане на Нерон арената е била наводнявана, като така бели мечки са ловили тюлени, макар не е ясно дали са били пускани срещу средиземноморския тюлен монах или срещу други видове тюлени. Ако животните са били екзотични или редки, те по – вероятно те да са срещали унижението на публичния показ, отколкото мъченията, осакатяването и смъртта. Така цирка косвено ни дава друг ключ за тюлена, че той явно е бил доста често срещан вид тогава. Успешните императори продължавали да поддържат жестокостта и жаждата за кръв на тълпата. Почти цялата империя е обсебена от представленията в цирка, броя на официалните дни на празниците са отпразнувани с все по – екстравагантни представления. Както римския са-

тирик Ювенал пише на свой приятел от провинцията с доста остър сарказъм:” Хора, които са награждавани с постове, консулски служби, легиони или нещо друго, сега не се намесват в нищо и единствено копнеят с нетърпение за две неща – хляб и циркове.”. Всичко говори, че буквално стотици хиляди животни са били пожертвани в името на римското високомерие в многобройните циркуси и амфитеатри на империята. Към това трябва да се добави систематичното унищожение на хабитата, животни, убивани по време на улов и транспорт, животни преследвани за храна и лекарства, животни убивани за опазване на обработваемата земя и накрая но не последно по важност, традиционното задоволяване на жаждата да се убива нещо диво. Така в крайна сметка броя на жертвите на тази кланница се извисят до невъобразими нива. Като директно последствие от двете – римската война с дивата природа и по-ранните изтъпления от елините, няколко големи вида животни са доведени до изчезване от природата на Средиземноморието. Класическата литература съдържа не малко референции за видове животни за даден специфичен географски регион, където отдавна вече не се срещат. Херодот, например, дава графически представена сметка на атаките на лъвовете в Гърция. Минойски фрески от гръцкия остров Тера, представя антилопи, които сега се срещат само в Източна Африка. По същия начин лъвовете, леопарди, слонове, носорози, хипопотами и зебри, някога са обитавали Средизем-

номорието, но всички те сега са изчезнали. „ Много от тези създания са изтребени в древен период.”, пише историкът и екологът Доналд Хюдж, „ и повече от сигурно е, че ние сериозно сме намалили тяхната бройка. Ловците, освободени от първичен респект от всичко живо, унищожават дивеча, по – специално големите хищници, отвъд точката, от която животинската популация би се възстановила. В края на Елинската ера, вече не са останали никакви лъвове на територията на Гърция, а вълците и чакалите са се срещали рядко, отвъд планините.” Търговията с животни, продавани за римските арени, той добавя, „ има унищожителен ефект върху популацията на големите хищници, птици и влечуги. Персийския тигър /Каспийския тигър/ вече не се среща, а хипопотамите са прогонени по долните течения на Нил. Северно Африканските стада, някога многобройни, както сега в Кения, са унищожени.”. Повече от сигурно е, че стадата от тюлен монах са имали същата съдба през този период. Въпреки, че основната мотивация за такова унищожение остава неизяснена, може би някакво значение има факта, че дори и най – могъщия мъж от Империята се е боял от злощастни суеверия и предрасъдци и ужасен от заплахата на мълния и други необяснени феномени. Ритуалното убиване на животни на арената, може да е политически целесъобразно, за да се повиши патриотизма чрез честване на римската военна мощ, но на едно по – дълбоко ниво представлява показно шоу на сила срещу природата и

обезсърчителните капризи на свръхприродните сили. Въпреки, че римляните приемат стоицизма като свое кредо, учейки се, че боговете не заговорничат и не се месят в човешкия живот, и че освобождаването от суевните страхове е в това да се обяснят рационално природните закономерности, все пак старите традиции продължават да стоят упорито здраво закрепени. Носейки в съзнанието мисълта за това, че животните са инструменти на поличби и магии, арената на амфитеатрите подсигурия перфектния форум на Империята, за да се демонстрира стоическата суперсила над природата и също така крехкия кураж срещу необяснимите природни феномени. В тази връзка, може би е изключително важно, че повечето циркови представления са били такива, в които човекът първо измъчва своята жертва и едва накрая я посича. Иронично, но точно тези природни сили в крайна сметка поставят могъщата цивилизация на колене. Екологичния холокост, който римляните причиняват, постепенно омаломощават цялостната система на Империята, водейки до нейната слабост към други заплахи, каквито са набезите на варварите. Тази пищна показност на човешко надмощие над природата е била прилагана не само на цирковите арени и в търговията с животни, а практикувана с отмъстителност срещу природата като цяло. Цели гори са изсичани, за да нахранят ненаситната римска икономика и военна машина, превръщайки зелените пейзажи в пустиня и прах, едно трайно наследство, което и днес

присъства в неизброимите пустинни Средиземноморски гледки. Преследва се политика на изпепеляване на земята, в борбата да няма храна и ресурси за врага. Изтощавайки земята с безстопанствено земеделие, установявайки предтечата на индустриалното земеделие, засаждайки безкрайни полета от житни монокултури. Замърсява се въздуха, земята и подземните води с топене на метал и минно дело, отравяйки своите поданици с оловни прибори за готвене, чинии, тенджери и водопроводи и подлагайки ги на заболявания от градската пренаселеност. Засявайки семената на такова екологично опустошение, жъне тежка ерозия и наводнения, както и общ икономически хаос, който води до тежка политическа нестабилност, недостиг на хранителни ресурси и вдигайки да небесата цените на дървата, земеделските продукти и на други жизнено необходими природни ресурси. Дори елиминирането на хищниците дава своя неизбежен дан с земеделие, изправено пред нашествията на мишки, плъхове и други вредители. Въпреки, че ефекта от това разрушение първоначално да се проявява относително рано в древния Средиземноморски свят, той достига, умозаклучава Хюдж, „опустошително равнище по времето на късната Римска Империя.”. Отношението и философиите само усилват процеса. Самочувствието за върховенство над природата се олицетворява от оратора и философа Цицерон, който пише:” Ние сме абсолютни господари на това, което земята произвежда..... от наши-

те ръце се полага усилие, чрез различни операции върху този свят, ние се стремим да го направим какъвто е, една различна природа.”. Забележително е, че не е имало никакво морално просветление, нито влияние от страна на християнството, което в крайна сметка да спре клането на животни в цирковете, а просто е имало хроничен недостиг на жертви. „Тези ужасяващи представления, с тяхното деградиращо влияние върху зрителите е продължило с векове.”, пише Скулард. Дори християнските императори не са били склонни да се обяват срещу цирковете, страхувайки се да не раздвижат вече неспокойното население. Единствено пре 326 г.н.е Император Константин отменя закона, който постановява осъждането на невъоръжен човек да бъде изправен срещу диви зверове на арената. Въпреки това „лова” на диви животни в Колизеума продължава, макар и по – малък мащаб, до 6-ти век н.е, защото никой Император, християнски или езически, не би посмял да лиши публиката от представленията на техния любим спорт. Имало е наистина няколко протеста срещу популярното фанатично клане. Скулард отбелязва:” Във време, когато е било очевидно равнодушно разпъването на 6000 последователи на Спартак по Виа Апия, е малко вероятно да са страдали от угризения на съвестта за животните, но е добре да се знае, че все пак е имало известни колебания по въпроса.” Когато на игрите, посветени на празниците на освещаването на подаръка от Помпей на Рим, на нейния първи каменен театър

през 55 г. преди н.е, 500 лъва и 17 слона са били заклани, Цицерон пише: „Какво удоволствие може да даде на един културен човек, гледката на слабо човешко същество, разкъсано от див звяр или прекрасно животно приковано от ловно копие?“. Плиний Стари пише, че зрителите са били толкова впечатлени от вида на жалката гледка на умиращ слон на арената, че са станали като един и са проклели Помпей: „Но Помпейските слонове, когато загубиха всякаква надежда за спасение, се опитаха да привлекат публиката с неописуеми знаци на страдание, оплаквайки съдбата си с нещо като ридание, което толкова много разстрои публиката, че тя забрави за главното и щедростта, създадена в нейна чест, избухна в сълзи, стана на крака и прокле

главата на Помпей, който скоро след това плати със своето наказание.“. Подобно сравнение, по това време за тюлена монах е показано от Филострат, старогръцки софист, живял през 3-ти век от н.е. В своя труд „Живота на Аполон Тиански“, Филострат цитира старогръцки аскет, философ за сетивността на животните, родителската им грижа за поколението. По този начин, той ни осигурява с може би първото описание на тюлена монах, умрял по време на плен в цирка: „Веднъж видях тюлен, който бе държан затворен в цирка на Егея, и тя скърбеше толкова дълбоко за своето малко, което бе умряло, след като бе родено в плен, че отказваше храна цели три дни, въпреки че е едно от най – ненаситните животни.“.

Ако списанието ви харесва, помогнете!

DONATE

Donate

БГ Наука е безплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин навсякъде по света да има достъп до него.